

Bilzen - Ecologisch bermbeheer met strikte handhaving

Datum laatste aanpassing 26 maart 2018

Omschrijving

In de stad Bilzen startte men in 2009 al met een duidelijke werking rond het duurzaam en ecologisch beheer van bermen. Op dat moment werd voor Bilzen immers het Dwergblauwtje gekozen als GALS-soort, in het kader van het provinciaal project “Gemeenten adopteren Limburgse soorten”. Naar aanleiding daarvan werd een Vlinderwerkgroep opgericht, die de focus al snel verbreedde naar alle dagvlinders. Dit vormde de start van de steeds groter wordende aandacht voor het ecologisch bermbeheer in de stad Bilzen, want een van de belangrijkste habitats voor dagvlinders zijn immers kleine landschapselementen zoals bermen. De aandacht voor het ecologisch bermbeheer in Bilzen komt in verschillende deelwerkingen naar voor.

Bilzen wordt Vlinderstad

In eerste instantie was het de bedoeling dat de vrijwilligers van de Vlinderwerkgroep alle dagvlinders zouden inventariseren en jaarlijks opvolgen. Er werden in Bilzen 41 vlindersoorten geïnventariseerd. Voor Limburg zijn er in totaal 52 soorten gekend. Bilzen werd dan ook terecht aangeduid als Vlinderstad.

Vanaf 2014 werd de doelstelling van de werkgroep verruimd naar het beheer van de biotopen van de dagvlinders. Eén van de belangrijkste habitats voor vlinders zijn kleine landschapselementen zoals bermen. Deze vormen onmisbare verbindingen tussen grotere natuurgebieden.

Er werd gestart met drie proefbermen waarbij maaibeheer in fasen toegepast werd. Vooraf werden de hogere planten opgenomen als referentie stelsel. De eerste resultaten in 2015 waren veelbelovend.

Sinds 2016 worden 16 bermen, minstens één per deelgemeente, regelmatig onderzocht op vlinders en hogere planten. Al deze bermen worden ondertussen ook gefaseerd gemaaid.

De praktische uitvoering van het fasebeheer is technisch niet zo eenvoudig. De gemeente Bilzen bezit immers drie verschillende bodemtypes: de Zandstreek in het noorden, de Leemstreek in het zuiden en daartussen de Zandleemstreek. Dit uit zich vooral in de aanwezige vegetatie met struikhei in het noorden en kalkplanten in het zuiden zoals beemdtkroon, bosrank, kardinaalmutts.

Er moeten steeds duidelijke afspraken gemaakt worden met de maaier van dienst, waarbij het de bedoeling is dat telkens 50 meter berm gemaaid wordt en de volgende 50 meter niet en zo verder. Het volgende jaar gebeurt dit andersom. De eerste meter vanaf de weg wordt wel altijd gemaaid. Het fasebeheer wordt aangeduid met wegmarkeringen. Tot nu toe waren het voorlopige markeringen, maar vanaf dit jaar zullen de stroken definitief aangeduid worden.

Door alles nauwkeurig te volgen, wordt de waarde van deze bermen op het vlak van planten, bijen en vlinders in kaart gebracht. Het werk van de vrijwilligers vormt zo een belangrijke maatstaf voor het stadsbestuur om de bermen te beheren in functie van een zo groot mogelijke biodiversiteit.

De resultaten van het onderzoek en alle informatie over de vlinderwerking in Bilzen zijn voor iedereen raadpleegbaar via www.bilzenvlinderstad.be. De bevolking wordt betrokken bij de werking via jaarlijkse acties (cursussen, wandelingen...).”

Infoborden ecologisch bermbeheer

Om zowel aan inwoners als aan passanten kenbaar te maken dat de stad Bilzen zijn bermen ecologisch beheert, wordt gebruik gemaakt van verplaatsbare infoborden in de vorm van een blaadje.

De bermen van Bilzen worden positief in de kijker gezet via een inhoudelijk symposium

In 2017 organiseerde de stad een inhoudelijk symposium, met als titel “Koester Vlinders, ... in uw berm”. Het ontstaan en de evolutie van de werking van de Vlinderwerkgroep werden toegelicht en het publiek kreeg informatie over het inventariseren van bermen, de waargenomen vlinders en het aangepaste maaibeheer. Ook het belang van een goede samenwerking met de burgers werd in de verf gezet. Gastspreker van de avond was Arnout Zwaenepoel, auteur van het boek “Werken aan de berm!: handboek botanisch bermbeheer”.

Naast het inhoudelijke symposium werden ook twee wandelingen georganiseerd voor geïnteresseerde burgers.

Pilootproject “Onze bermen vol leven”

Sinds 2016 coördineert het Provinciaal Natuurcentrum (PNC) het pilootproject “Onze bermen vol leven”. De stad Bilzen nam deel aan dit proefproject, samen met Gingelom, Lanaken, Riemst en Zutendaal.

Het project onderzoekt de waarde van bermen voor planten én dieren, zet bermen op een positieve manier in de kijker en probeert ervaring op te doen om ook in andere gemeenten aan de slag te gaan. De resultaten van het onderzoek benadrukken nogmaals het belang van ecologisch en duurzaam bermbeheer.

In dit project werden, verspreid over de 5 gemeenten, 30 bermen onderzocht, goed voor ongeveer 1 000 meter. Uit de resultaten blijkt dat de biodiversiteit in de bermen enorm groot is. Verschillende bermen bleken topnatuur te bezitten, ze kunnen als het ware vergeleken worden met “plaatselijke natuureservaten”.

Zo werden er in de 5 gemeenten 83 soorten bijen, 93 soorten loopkevers, 21 soorten dagvlinders en 162 soorten spinnen teruggevonden. Dit komt overeen met ongeveer 30 tot 40% van al deze soorten die in Limburg gekend zijn. Bijna 30% van de teruggevonden soorten in de pilootgemeenten staat in de Rode lijsten. De soorten in die lijst zijn met uitsterven bedreigd, kwetsbaar of zeldzaam of staan genoteerd als uitgestorven

Uit het onderzoeksproject blijkt dus duidelijk dat bermen belangrijk zijn in onze strijd tegen de achteruitgang van de Limburgse natuur. Zij vormen een netwerk van grazige linten doorheen het landschap en functioneren als leefgebied of als verbinding tussen grotere natuurgebieden. Daar moeten we dus zorg voor dragen.

Met een aangepast beheer, in functie van planten én dieren, is nog meer natuurwinst mogelijk.

Tijdens een studiedag op 22 maart 2018, waar de resultaten van het onderzoeksproject toegelicht werden, vond een demonstratie plaats met een ecologische maaier. Meestal wordt bij bermbeheer een klepelmaaier gebruikt, maar die zuigt alle zaadjes en diertjes op. De ecologische maaier daarentegen heeft een kleinere zuigkracht, zodat meer zaadjes blijven liggen en kleine diertjes niet mee opgezogen worden.

Bermen beschermen door handhaving

Omdat er te veel inbreuken werden vastgesteld tegen de wetgeving die betrekking heeft op bermen, voegde de stad Bilzen in 2016 een uitgebreid bermartikel toe aan zijn GAS-reglement. (GR 6 december 2016)

Dit bermartikel (artikel 11 §1) zegt het volgende:

Het is niet toegelaten aan de aanliggende gebruikers van de wegen om:

- *bermen en taluds te ploegen, te bezaaien, te beplanten, te bewerken of handelingen te stellen waardoor de vegetatie vernietigd wordt;*
- *leidingen aan te leggen in het openbaar domein zonder toelating van het college van burgemeester en schepenen;*
- *normale zijdelingse waterafvoer van de weg te verhinderen;*
- *op de berm landbouwmateriaal of voertuigen achter te laten;*
- *putten of gaten te maken in de bermen en taluds;*
- *putten of gaten te maken in de onmiddellijke omgeving die de stabiliteit van het openbaar domein kan aantasten;*
- *aanliggende gronden te verhogen zodat een waterafvoer van de weg belemmerd wordt;*
- *bestaande afwateringsgrachten te beschadigen, dicht te ploegen;*
- *sappen van groenvoederopslagplaatsen, mesthopen en bodemverrijkende en/ of bodemverbeterende middelen op bermen en wegen te laten lopen;*
- *mest, bodemverrijkende en/of bodemverbeterende middelen aan te leggen of op te slaan op minder dan tien meter van de grens het openbaar domein van een betonweg, verharde weg of van aangrenzende percelen;*

- *pulp- en bietenkuilen aan te leggen of op te slaan op minder dan drie meter van de grens het openbaar domein van een betonweg, verharde weg of van aangrenzende percelen. Op kruispunten dient evenwel een afstand van minstens vijf meter gerespecteerd te worden.*

Via deze weg is een snelle respons en afhandeling mogelijk wanneer inbreuken vastgesteld worden. De procedure wordt volledig afgehandeld binnen de gemeente en de kosten voor de herstelling van de beschadigde berm kunnen verhaald worden op de overtreder.

Eén meter stroken maaien in ruilverkavelingsgebied

Bermen in ruilverkavelingsgebied behoren tot het openbaar domein van de gemeente. Toch zijn ze steeds meer in onbruik geraakt en “vergeten” veel gebruikers van aanliggende percelen er rekening mee te houden. De 1 meterstroken worden regelmatig gewoon mee in gebruik genomen door landbouwers.

Nochtans hebben die 1 meter stroken van de bermen duidelijke functies inzake veiligheid, drainage, erosiebestrijding en voor de natuur.

Via sensibiliseringsacties probeerde de stad mensen bewust te maken van deze functies, maar dat had geen effect.

Uit een inventarisatie van alle beschermde bermten in ruilverkavelingsgebied bleek dat van de 620 genoteerde bermten slechts 201 over de volledige breedte intact te zijn. Van die 201 waren er dan nog 104 onmogelijk om te bewerken door de aanwezigheid van een gracht, haag, paal of boom. Met andere woorden: in slechts 15.6 % van de gevallen werd de 1 meter-zone “echt” gerespecteerd.

Omdat de sensibiliseringsacties niet werkten en om de functies van de 1 meter stroken opnieuw te vrijwaren, ging de stad over tot het maaien van alle bermten tot op 1 meter, ook wanneer er gewassen op staan. Dit is een zeer duidelijk signaal voor de overtreders.

Spijtig genoeg kan het lange tijd in beslag nemen voordat de beschadigde berm terug hersteld geraakt.

Inspiratie/aanleiding

Vlaanderen telt zeer veel wegen. Zo veel zelfs dat de totale oppervlakte van alle wegbermen samen bijna even groot is als de totale oppervlakte aan erkend natuurreservaat. Als bermten ecologisch beheerd worden, dan kan dat bermbeheer sterk bijdragen tot natuurbehoud en de instandhouding van veel wilde planten en dieren. Naarmate de flora in een berm rijker wordt, zal ook de fauna daar wel bij varen. Al deze soorten samen zijn belangrijk voor het ecosysteem.

In bebouwde gebieden en ook in landbouwgebieden is er vaak geen “ongebruikte” plaats meer om wilde planten spontaan te laten groeien en de bijhorende fauna te laten overleven. Bermten zijn dan vaak een laatste uitwijkplaats voor deze soorten en vervullen dan ook een belangrijke rol als ecologisch knooppunt of als verbingsgebied tussen aangrenzende groengebieden.

Net omdat de natuur in Vlaanderen zo versnipperd is, zien veel plant- en diersoorten hun leefgebied sterk inkrimpen. We moeten dus de verbinding tussen die versnipperde stukjes natuur herstellen via een netwerk van groene, agrarische en blauwe elementen. Bermten horen ook bij die elementen. Door een stevig groen-blauw netwerk uit te bouwen maken we onze omgeving en de natuur beter bestand tegen de grillen van het klimaat. Zo'n groen-blauw netwerk zorgt immers voor een uitbreiding van de plaatsen waar de leefomstandigheden voor fauna en flora goed en veilig zijn en geeft mogelijkheden tot migratie voor fauna en flora. Bovendien draagt een groen-blauwlandschap bij aan klimaatneutraliteit door CO₂-opname.

De stad Bilzen streeft al jaren naar een duurzaam en ecologisch beheer van zijn bermten en taluds zodat ze hun verkeerstechnische, maar zeker ook ecologische, landschappelijke en recreatieve functies optimaal kunnen (blijven) vervullen.

Omdat nog niet iedereen het grote belang van goed beheerde bermten inziet, en mensen soms slordig of zelfs onwettelijk omgaan met bermten, zet stad Bilzen ook in op de handhaving van bermwetgeving.

Betrokkenen

Stad Bilzen, Vlinderwerkgroep Bilzen, Provinciaal Natuurcentrum

Timing

- In 2009 werd de het Dwergblauwtje gekozen als GALS-soort voor de stad Bilzen en werd de Vlinderwerkgroep opgericht. Vanaf worden bermen in Bilzen steeds meer uitgebreid geïnventariseerd.
- In 2013 werd gestart met het maaibeheer in fasen van drie proefbermen. In 2016 werd dit uitgebreid naar 16 bermen.
- Van 2016 tot 2018 nam stad Bilzen deel aan het provinciale proefproject "Onze bermen vol leven"

Communicatie

- De website www.bilzenvlinderstad.be vormt het belangrijkste uitgangspunt van de vlinderwerking in Bilzen.
- Ook via de website van de stad en via persberichten wordt gecommuniceerd over de vlinderwerking en over het ecologisch bermbeheer.
- Via jaarlijkse acties, zoals cursussen of wandelingen, wordt de bevolking betrokken.
- Via infopanelen bij de ecologisch beheerde bermen wordt de aandacht van de bevolking gevestigd op het belang van het ecologisch bermbeheer.

Resultaten (stand van zaken 2018-03-28)

- Door de verschillende acties die ondernomen worden rond ecologisch maaibeheer, krijgt de stad een betere kijk op het algemene vlinderbestand en andere bermfauna en -flora op het grondgebied van Bilzen en kunnen de nodige maatregelen om de soorten in stand te houden of te laten uitbreiden beter bijgestuurd worden.
- In het kader van het pilootproject "Onze bermen vol leven" werd in 2016 en 2017 een onderzoek rond de natuurwaarde van de bermen uitgevoerd. In totaal trof men in Bilzen 92 plantensoorten aan, tientallen soorten loopkevers en spinnen alsook diverse bijen, vlinders, mieren en sprinkhanen. Meerdere daarvan staan op de Rode Lijst, zoals de veldmier, het zwartsprietdikkopje en de blauwe metselbij. De werkelijke soortenrijkdom ligt ongetwijfeld nog hoger. Vooral de Kanaaldijkstraat en de Vossenkuilstraat scoren goed. In de Kanaaldijkstraat registreerden we niet minder dan 24 spinnensoorten, waaronder het zeldzame donker langpalpje. In de Vossenkuilstraat werd o.a. wilde peen en marjolein, rolklaver en knoopkruid aangetroffen. Voorts blijkt de berm daar de habitat te zijn van kwetsbare bijen en vlinders zoals de lathyrusbij en het bruin dikkopje.

Financieel

- Het ecologisch beheren van bermen kost in Bilzen in totaal ongeveer 150 000 euro per jaar. Het overgrote deel van dat bedrag gaat naar het maaien van de bermen. Voor de Vlinderwerkgroep wordt jaarlijks ongeveer 2 000 euro uitgetrokken voor de onkostenvergoedingen van de vrijwilligers.
- Voor de werking rond ecologisch bermbeheer wordt geen beroep gedaan op subsidiekanalen of andere vormen van financiering
- Voor inhoudelijke ondersteuning doet de stad Bilzen beroep op het Provinciaal Natuurcentrum (PNC), de vrijwilligers van de lokale Vlinderwerkgroep, de Bilzerse milieuviesraad ALEBI en de kennis van de eigen stedelijke milieudienst.

Mogelijke financiële en inhoudelijke ondersteuning

- Voor bepaalde projecten in verband met biodiversiteit of duurzaam beheer kan beroep gedaan worden op de provinciale subsidiereglementen "Biodiversiteitsprojecten" of "Kleine duurzame projecten"

Sterke punten

- De samenwerking met gemotiveerde vrijwilligers, met een hart voor fauna en flora, vormt een groot pluspunt
- De vrijwilligers hebben ook een wakend oog bij eventuele onregelmatigheden.

Tips

- Het toepassen van ecologisch bermbeheer in de vlinderbermen loopt niet altijd van een leien dakje m.b.t. de uitvoering. Goede afspraken en regelmatig overleg met de aannemer zijn hierbij essentieel.
- Niet iedereen is op de hoogte van de intrinsieke natuurwaarde van een berm. Voortdurende sensibilisering is absoluut nodig.

Voorbeelddocumenten

- Inspiratiegids “Werken aan bermen” (Provinciaal Natuurcentrum)
- www.bilzen.vlinderstad.be
- www.bilzen.be/bermbeheer
- Persartikels:
 - www.hln.be/regio/bilzen/-zoveel-diersoorten-op-een-kilometer-berm-iedereen-was-verrast-af8786e2/
 - http://www.hbvl.be/cnt/dmf20160614_02338173/bilzen-kiest-voor-ecologisch-bermbeheer
 - https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20140616_01142967

Contact:

Filip Konings, milieuambtenaar Bilzen, filip.konings@bilzen.be, T 089 51 93 39

Joeri Philtjens, milieudeskundige Bilzen, joeri.philtjens@bilzen.be, T 089 51 93 02

Luc Crevecoeur, coördinator natuuronderzoek Provinciaal Natuurcentrum, luc.crevecoeur@limburg.be, T 011 26 54 62